

Szczepański, Janusz

Józef Kazimierski - regionalista, historyk Mazowsza i Podlasia

Rocznik Mazowiecki 18, 16-23,

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janusz Szczepański

Józef Kazimierski – regionalista, historyk Mazowsza i Podlasia

Profesor Józef Kazimierski należy do grona najbardziej zasłużonych polskich archiwistów. Jest także znanym w przeszłości, niezwykle sprawnym organizatorem życia naukowego oraz badaczem dziejów Mazowsza i Podlasia.

Jako pracownik państwowej służby archiwalnej i regionalista Józef Kazimierski stawiał pierwsze kroki w mrocznym okresie stalinowskim. Nie było wówczas warunków do podejmowania badań regionalnych. Reaktywowane z trudem przedwojenne towarzystwa regionalne traktowano podejrzliwie, uznając ich zamierzenia za niezgodne z programem PZPR.

Duży wpływ na rozwój polskiego ruchu regionalnego miały wydarzenia „polskiego października” 1956 r. Mimo widocznej odwilży masowo powstające towarzystwa regionalne nadal były traktowane jako środowiska niechętne władzy ludowej.

Szansą dla ruchu regionalnego na Mazowszu i Podlasiu stały się obchody 1000-lecia Państwa Polskiego. Dla licznej rzeszy regionalistów, spychanych na margines życia społecznego, uroczystości milenijne stanowiły okazję do zaprezentowania swojej roli jako animatorów badań nad dziejami poszczególnych regionów, ich odrębności i tradycji.

Tę niepowtarzalną szansę dostrzegł ówczesny dyrektor Archiwum Państwowego m.st. Warszawy i Województwa Warszawskiego – Józef Kazimierski, który w 1958 r. znalazł się wśród członków Stołecznego i Wojewódzkiego Komitetu Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. Zainicjował on wydanie „Rocznika Warszawskiego” – pierwszego naukowego periodyku stolicy. Zorganizował też sesję naukową z okazji 700-lecia Warszawy. Jako członek Komisji Historycznej Wojewódzkiego Komitetu Obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego, a zarazem dyrektor Archiwum Państwowego m.st. Warszawy i woj. Warszawskiego Józef Kazimierski był jednym z głównych inicjatorów sesji popularnonaukowych, wystaw archiwalnych, poświęconych jubileuszom miast: 900-lecia Błonia, Ciechanowa, Czerska, Czerwińska, Nasielska, Wyszogrodu i Zakroczymia oraz 1000-lecia Płocka i Pułtuska. Okazją do zaprezentowania społeczeństwu dokumentacji archiwalnej, przechowywanej w archiwach oraz ich naukowej interpretacji

2. Posiedzenie Rady Naukowej Archiwum Państwowego m. st. Warszawy.
Od lewej: Leszek Pudłowski, Ryszard Kołodziejski, Józef Kazimierski.

3. Józef Kazimierski z Ryszardem Wojtkowskim, obecnym dyrektorem Archiwum Państwowego m. st. Warszawy.

4. J. Kazimierski przemawia na spotkaniu z pracownikami Archiwum Państwowego m. st. Warszawy.

stały się wystawy, sesje popularnonaukowe oraz publikacje stanowiące pokłosie wyżej wspomnianych konferencji.

Obok dyrektora Józefa Kazimierskiego ogromną rolę w organizacji obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego na Mazowszu odegrał cieszący się powszechnym autorytetem prof. Stanisław Herbst, prezes Polskiego Towarzystwa Historycznego i dziekan Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Należy też wspomnieć o wielkim zaangażowaniu na rzecz rozwoju ruchu regionalnego na Mazowszu ze strony wielu profesorów, między innymi Jerzego Antoniewicza, Stanisława Berezowskiego, Aleksandra Gieysztora, Ryszarda Kołodziejczyka, Stanisława Lorentza, Stanisława Pazyry, Henryka Samsonowicza, Andrzeja Zahorskiego czy też znanego badacza dziejów najnowszych Mazowsza, Benona Dymka. Wyżej wymienieni historycy, a wśród nich także dyrektor Józef Kazimierski, potrafili w trakcie rzeczowych dyskusji przekonać przedstawicieli ówczesnej władzy, że rozwijanie badań nad historią regionu ułatwi realizację zadań społeczno-politycznych, gospodarczych i kulturalnych w województwie warszawskim. Dawali wiele przykładów świadczących o tym, że miłość do „małej Ojczyzny” wyrażana poznawaniem jej historii tworzy silniejsze poczucie więzi z własną wsią, miastem, a w dalszej konsekwencji inspiruje działania na rzecz przekształcania własnego środowiska.

W ramach jubileuszu 1000-lecia państwa Polskiego obchodzono więc nie tylko 20-lecie powstania Polski Ludowej, 60. rocznicę rewolucji 1905 r. i 550. rocznicę bitwy pod Grunwaldem, ale też 100. rocznicę wybuchu Powstania Styczniowego i 130. rocznicę Powstania Listopadowego.

W świetle ówczesnych sprawozdań, podczas obchodów 1000-lecia w województwie warszawskim zorganizowano 23 sesje popularnonaukowe i wygłoszono 144 referaty, których wysłuchało ponad 7 tysięcy uczestników¹. Ekspozyty i archiwalia zaprezentowane przez archiwa państwowe i muzea podczas wystaw zwiedziło blisko milion mieszkańców Mazowsza.

Głównym organizatorem wymienionych sesji popularnonaukowych i wystaw był dyrektor Józef Kazimierski. Działal on niejako w cieniu prof. Stanisława Herbsty i innych znanych naukowców, którzy nigdy nie żalowali czasu, aby wyjechać na prowincję w celu wygłoszenia referatów. Siłą rzeczy następowała konsolidacja przedstawicieli środowiska naukowego Warszawy z badaczami regionalnymi, skwapliwie korzystającymi z doświadczeń i rad uznanych autorytetów naukowych. Ci zaś, a zwłaszcza prof. Stanisław Herbst, uważali, że badania regionalne ułatwią lokalne źródła i spopularyzują wielkie problemy historyczne na przykładzie materiału szczegółowego². Jednakże najważniejszym – według Herbsty – zadaniem, jakie spełniają badania regionalne, jest to, że

pobudzają pasje ludzkie, wypełniają pustkę wewnętrzną, nieobcą ludziom nawet najbardziej zapracowanym zawodowo; spełniają zadania higieniczne dla umysłów, jak to formułują jedni, rozbudowują umysły i uczucia – jak wierzą inni.³

¹ E. Chrzastowski, *Bilans obchodów Tysiąclecia w województwie warszawskim w latach 1960–1955*, „Rocznik Mazowiecki” 1969, s. 454.

² S. Herbst, *Regionalne badania historyczne*, „Kwartalnik Historyczny” 1956 nr 4-5, s. 458-468.

³ S. Herbst, *Badać historię regionu, ale jak?*, „Wiadomości Historyczne” 1962 nr 2, s. 65-70.

W 1967 r. dzięki staraniom grona historyków na czele z prof. Stanisławem Herbstem i Józefem Kazimierskim powołano Mazowiecki Ośrodek Badań Naukowych przy Mazowieckim Towarzystwie Kultury⁴. Przewodniczącym Rady Naukowej MOBN został prof. Stanisław Herbst, zaś członkiem Prezydium Zarządu MOBN – Józef Kazimierski. Dzięki ich staraniom już w 1967 r. ukazał się tom I „Rocznika Mazowieckiego”. W przesłaniu Komitetu Redakcyjnego pisma, którego członkiem przez ponad 20 lat był Józef Kazimierski czytamy:

Przeszłość Mazowsza, Kurpiów i Podlasia mimo licznych badań naukowych nie została jeszcze w wystarczającym stopniu wyjaśniona i opracowana. „Rocznik” pragnie przyczynić się do poznania tej przeszłości, inicjować badania naukowe, publikować opracowania o rozwoju historycznym, kulturalnym i gospodarczym zarówno dalszej, jak i najbliższej przeszłości tej ziemi. Obok przeszłości „Rocznik” szczególną uwagę zwróci na współczesność...⁵

Warto nadmienić, że już w tomie I „Rocznika Mazowieckiego”, w którym zaprezentowane zostały osiągnięcia województwa warszawskiego okresu XX-lecia PRL, znalazł się artykuł Józefa Kazimierskiego *Powstanie i działalność rad narodowych, władz administracyjnych i samorządowych w woj. warszawskim w latach 1944–1949*.

Tom ten zawierał głównie materiały z sesji popularnonaukowej pt. „XX-lecie władzy ludowej”, zorganizowanej 30 listopada 1964 r. w Mińsku Mazowieckim. Prof. S. Herbst w referacie przez siebie wygłoszonym mówił o zaniedbaniach w dziedzinie badań nad dziejami Mazowsza, postulując m.in. publikacje źródeł historycznych⁶.

Istotne było również to, że „Rocznik Mazowiecki” publikował sprawozdania z działalności towarzystw regionalnych, działających na Mazowszu i Podlasiu, oraz bibliografię województwa warszawskiego od zakończenia II wojny światowej⁷.

Józef Kazimierski publikował wyniki swoich badań nad dziejami Mazowsza i Podlasia na łamach kolejnych tomów „Rocznika Mazowieckiego”. W jednym z nich znalazł się biogram Piotra Zaparta – znanego patrioty, inicjatora i działacza Towarzystwa Przyjaciół Zakrocymia, oraz (napisany wspólnie z Benonem Dymkiem) biogram zmarłego w 1970 r. sekretarza Komitetu Redakcyjnego „Rocznika Mazowieckiego”, znanego archeologa i organizatora nauki w Olszyńskim, Białostockiem i na Mazowszu – Jerzego Antoniewicza⁸.

W latach 1979–1987, gdy redaktorem naczelnym t. VII–IX „Rocznika Mazowieckiego” był prof. dr. hab. Ryszard Kołodziejczyk, Józef Kazimierski znalazł się

⁴ Mazowieckie Towarzystwo Kultury powołane zostało podczas Mazowieckiego Sejmiku Kulturalnego obradującego w czerwcu 1966 r. w Płocku.

⁵ „Rocznik Mazowiecki” 1967, t. I, s. 5.

⁶ S. Herbst, *Badania historyczne nad woj. warszawskim w dwudziestolecie 1944–1964*, „Rocznik Mazowiecki” 1967, t. I, s. 80.

⁷ Ibidem, s. 412–423, 424–448.

⁸ *Walki antyfeudalne chłopów Mazowsza i Podlasia w latach 1846–1863*, „Rocznik Mazowiecki” 1969, s. 141–168; *Z dziejów Węgrowa w XV–XVII wieku*, „Rocznik Mazowiecki” 1970, s. 267–282; *Piotr Zaparta (1895–1966)*, „Rocznik Mazowiecki” 1972, s. 481–486; *Jerzy Antoniewicz (1919–1970)*, ibidem, s. 453–460.

w składzie Rady Redakcyjnej lub Kolegium Redakcyjnym periodyku. Zyskiwał coraz większy autorytet w środowisku naukowym stolicy.

Mając głębokie zrozumienie dla badań regionalnych, dyrektor Józef Kazimierski nigdy nie żałował czasu, aby wyjechać z Warszawy w celu zorganizowania zebrania naukowego, wygłoszenia odczytu, spotkania z miejscowymi regionalistami. Był coraz bardziej znany i ceniony w mazowiecko-podlaskim regionie, zarówno wśród przedstawicieli władz administracyjnych, jak i miejscowych działaczy społeczno-kulturalnych. Stał się członkiem komitetów redakcyjnych kilku zbiorowych publikacji książkowych, m.in. *Rewolucja 1905–1907 na Mazowszu i Podlasiu*, (Warszawa 1968); *Studia i materiały do dziejów Piaseczna i powiatu piaseczyńskiego* (pod red. Jerzego Antoniewicza, Warszawa 1973); *Dzieje Warki 1321–1971* (Warszawa 1975); *Dzieje Pruszkowa* (pod red. Anny Żarnowskiej, Warszawa 1983).

Józefowi Kazimierskiemu powierzono również funkcję redaktora naczelnego monografii zbiorowych kilku miast Mazowsza i Podlasia jak: *Łosice 1264–1969* (Warszawa 1969); *Otwock 1407–1967* (Warszawa 1972); *Dzieje Mińska Mazowieckiego 1421–1971* (Warszawa 1976); *Dzieje Sokółowa Podlaskiego i jego regionu* (Warszawa 1981); *Brok i Puszcza Biała. Przeszłość – środowisko geograficzne, kulturalne i przyrodnicze* (Warszawa 1989). Jako redaktor naczelny z niezwykłą starannością dbał zarówno o poziom naukowy, jak i edytorski wszystkich swoich wydawnictw. Zaopatrzone były w indeksy, streszczenia obcojęzyczne, mapy, szkice, ciekawe, często unikalne zdjęcia.

Jednym z kierunków badań Józefa Kazimierskiego (jak i wielu innych historyków tworzących w okresie PRL) były dzieje polskiego ruchu robotniczego do 1939 r. Dużo czasu poświęcił on badaniom dziejów największych skupisk robotniczych na Mazowszu – w Płocku i Żyrardowie. Wyniki były publikowane zarówno w opracowaniach zbiorowych, jak i na łamach „Rocznika Mazowieckiego”⁹.

Uwieńczeniem badań Józefa Kazimierskiego nad dziejami Żyrardowa jako wielkiego ośrodka przemysłu Królestwa Polskiego w XIX w. oraz klasą robotniczą tego miasta była praca doktorska pt. *Dzieje Zakładów Żyrardowskich i ich załogi w latach 1829–1885* (promotorem był profesor Ryszard Kołodziejczyk), obroniona w 1979 r. w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Praca została wydana drukiem w 1984 roku¹⁰.

Świadectwem dalszego zainteresowania dziejami ruchu robotniczego na Mazowszu w latach Drugiej Rzeczypospolitej (a także odpowiedzią na zapotrzebowanie władz na tego typu opracowania) był udział autorski Józefa Kazimierskiego w monografii ruchu robotniczego województwa ciechanowskiego¹¹.

Znacznie większą satysfakcję przynosiły doktorowi Józefowi Kazimierskiemu badania nad dziejami mazowieckich i podlaskich miast. Dały nam wszyst-

⁹ *Manifestacje robotnicze w Płocku w 1919 r. w świetle raportów policyjnych*, „Notatki Płockie” 1967 nr 3-4, s. 16-18; *Walki robotników Żyrardowa w okresie rewolucji lat 1905–1907*, w: *Rewolucja 1905–1907 na Mazowszu i Podlasiu*, Warszawa 1968, s. 97-114; *Stan badań i źródła do dziejów ruchu rewolucyjnego i robotniczego w Płocku*, „Rocznik Mazowiecki” 1979, s. 167-178; *Zakłady Żyrardowskie w okresie przewrotu technicznego (1857–1882)*, w: *Żyrardów 1829–1945*, red. I. Pietrzak-Pawłowska, Warszawa 1980, s. 53-72.

¹⁰ J. Kazimierski, *Dzieje Zakładów Żyrardowskich i ich załogi w latach 1829–1885*, Ciechanów 1984.

¹¹ *Ruch robotniczy w podregionie ciechanowskim i latach 1918–1939*, w: *Ruch robotniczy na Mazowszu Ciechanowskim*, Ciechanów 1984, s. 35-63.

kim rzetelną wiedzę na temat roli ośrodków miejskich Polski centralnej w życiu społeczno-gospodarczym i kulturalnym Rzeczypospolitej szlacheckiej i okresu porzoborowego. Poziom naukowy jego przedsięwzięcie gwarantowały dobre opanowanie warsztatu historyka oraz szeroka wiedza na temat bazy źródłowej i materiałów archiwalnych do dziejów regionu Mazowsza, a zwłaszcza największych mazowieckich miast¹². Dotyczyło to zarówno czasów staropolskich, jak i okresu porzoborowego.

Dużą erudycję dr. Józef Kazimierski zaprezentował, opisując dzieje Nasielska, Sokołowa oraz Pułtuska – jednego z najstarszych polskich miast, rezydencji biskupów plockich, znanego ośrodka życia oświatowego i umysłowego Rzeczypospolitej i Mazowsza w XV–XVIII stuleciu¹³.

W opracowaniach monograficznych poszczególnych miast Józef Kazimierski wnikliwie opisywał kwestie zabudowy, sytuacji mieszkańców, przedstawiał ich liczebność, strukturę wyznaniową, narodowościową, zawodową, migrację, uczestnictwo w wydarzeniach politycznych, m.in. zrywach narodowowyzwoleńczych końca XVII i podczas XX wieku. Szeroko przestudiował wpływ wojen i klęsk na zniszczenia, a także inne zjawiska wpływające na rozwój tych ośrodków miejskich. Umożliwiły to materiały źródłowe, pozyskane z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie i z innych polskich archiwów. Opracowania Józefa Kazimierskiego cechuje rzetelność wyływająca z wnikliwego penetrowania materiałów archiwalnych oraz historyczne i bardzo konkretne podejście do analizowanego problemu.

Inną dziedziną rozważań tego znanego historyka dziejów miast Mazowsza i Podlasia była problematyka gospodarki miejskiej. Dowodził on, że rozwój miasta uzależniony jest w znacznej mierze od rozwoju komunikacji, rzemiosła, przemysłu i handlu, ale także i rolnictwa. Szeroko analizował gospodarkę poszczególnych miast od strony finansowej. W studiach tych uwzględniał znaczenie emigracji zarobkowej w życiu mieszkańców Mazowsza i Podlasia oraz rolę stacjonujących tu garnizonów wojskowych.

Ukoronowaniem badań Józefa Kazimierskiego nad ośrodkami miejskimi Podlasia w okresie porzoborowym była rozprawa habilitacyjna *Miasta i miasteczka na Podlasiu (1808–1914). Zabudowa – Ludność – Gospodarka* (Warszawa 1994). W wyniku przeprowadzonego przewodu habilitacyjnego na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie uzyskał w 1994 r. stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych.

Warto podkreślić, że w spektrum zainteresowań badawczych Józefa Kazimierskiego był cały region mazowiecko-podlaski. Podejmował tematy badawcze do-

¹² J. Kazimierski, *Źródła do dziejów Plocka*, w: *Dzieje Plocka*, red. A. Gieysztor, Plock 1973, s. 9-16; *Przegląd źródeł historycznych do dziejów Pułtuska*, w: *Pułtusk. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu*, t. II, red. A. Gieysztor, Warszawa 1975, s. 11-26; J. Kazimierski, M. Pleskaczyńska, *Przewodnik po źródłach historycznych do dziejów ziem województwa ostrołęckiego XV–XX wieku (do 1945 r.)*, Białystok brw.

¹³ J. Kazimierski, *Rozwój przestrzenny miasta Nasielska*, w: *Szkice z dziejów Nasielska i dawnej Ziemi Zakroczymskiej*, red. S. Pazyra, Warszawa 1970, s. 29-38; J. Kazimierski, *Zarys dziejów miasta Sokołowa (do 1867 r.)*, w: *Dzieje Sokołowa Podlaskiego i jego regionu*, red. J. Kazimierski, Warszawa 1981, s. 59-110; J. Kazimierski, *Dzieje miasta Pułtuska do końca XVIII w.*, w: J. Kazimierski, R. Kołodziejczyk, J. Szczepański, *Dzieje miasta Pułtuska*, Warszawa 1993, s. 5-49.

tyczące zarówno wschodnich obrzeży Mazowsza (Kurpiowszczyzna), jak też jego części zachodniej, m.in. Gostynina i Ziemi Gostynińskiej oraz wspomnianego wcześniej Żyrardowa¹⁴.

Ważnym tematem dotyczącym losów tych ziem w czasie hitlerowskiej okupacji, podjętym przez Kazimierskiego wspólnie z Benonem Dymkiem, było hitlerowskie więzienie karno-śledcze w Pomiechówku¹⁵.

Swoją ogromną wiedzę na temat mazowieckich miast i ich mieszkańców w XVII–XX wieku dr. hab. Józef Kazimierski prezentował podczas konferencji organizowanych m.in. przez Wyższą Szkołę Humanistyczną w Pułtusku (Płońsk, maj 1997) oraz przez Mazowiecki Ośrodek Badań Naukowych MTK (Warszawa, grudzień 1998)¹⁶. Celem szerokiej popularyzacji służył też jego zarys dziejów Mazowsza w publikacji wydanej drukiem w 1999 r. przez Sejmik i Zarząd Województwa Mazowieckiego¹⁷.

Józef Kazimierski jako historyk i archiwista dużą wagę przywiązywał do wydawania drukiem materiałów źródłowych, z których mogliby korzystać, bez konieczności prowadzenia żmudnej kwerendy w archiwach państwowych i bibliotekach, młodzi historycy i regionaliści, bibliotekarze, pracownicy administracji państwowej, nauczyciele i studenci. W 1973 r. wspólnie z prof. dr. hab. Ryszardem Kołodziejczykiem opublikował źródła drukowane do dziejów Mazowsza i Warszawy¹⁸.

Dla poszerzenia wiedzy o dziejach wojny polsko-rosyjskiej 1831 r. na Mazowszu kapitalne znaczenie ma opublikowanie przez Kazimierskiego w „Roczniku Mazowieckim” (t. X–XII) pamiętnika Józefa Kniazia z Kozielska Puzyny, kapitana artylerii Wojska Polskiego w Powstaniu Listopadowym.

Ciekawą inicjatywą było opublikowanie dokumentu zawierającego najstarszy ze znanych opis zabudowy i posiadłości biskupiego miasta Pułtuszka z początków XVIII w. Dokument pochodzi ze zbiorów Archiwum Diecezjalnego w Płocku¹⁹.

Podczas licznych naukowych narad, spotkań z regionalistami różnych zakątków Mazowsza i Podlasia Józef Kazimierski wskazywał na ogromne znaczenie dokumentacji historycznej dla planów zagospodarowania przestrzennego w mia-

¹⁴ J. Kazimierski, *Dzieje północno-wschodniego Mazowsza 1525–1864*, w: *Dzieje ziem województwa ostrołęckiego*, Warszawa 1984, s. 77–116; idem, *Straty biologiczne i materialne na obszarze obecnego woj. ostrołęckiego w latach II wojny światowej*, „Rocznik Mazowiecki” 1998, s. 77–90; idem, *Dzieje Gostynina w latach 1918–1939*, w: *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej*, red. M. Chudzyński, Warszawa 1990, s. 479–524; J. Kazimierski, *Dobra i pałac w Giżycach (XV–XX wiek)*, „Notatki Płockie” 1990 nr 4, s. 24–29.

¹⁵ J. Kazimierski, *Hitlerowskie więzienie karno-śledcze w Pomiechówku*, „Wychowanie Obywatelskie” 1972 nr 7/9, s. 50; J. Kazimierski, *Hitlerowskie więzienie policyjne w Pomiechówku*, „Rocznik Mazowiecki” 1976, s. 91–122.

¹⁶ J. Kazimierski, *Struktura narodowościowo-wyznaniowa mieszkańców Mazowsza Północnego Północnego XIX–XX wieku. Wybrane zagadnienia*, w: *Płońsk i ziemia płońska w XIX–XX wieku na tle dziejów Mazowsza Północnego*, red. A. Koseski i J. Szczepański, Płońsk 1998, s. 17–29; J. Kazimierski, *Ośrodki miejskie Zawkrza w XVII–XX wieku*, w: *Mazowieckie miasteczka na przestrzeni wieków. Wybrane zagadnienia rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturowego*, red. A. Stawarz, Warszawa 1999, s. 9–27.

¹⁷ J. Kazimierski, *Zarys dziejów Mazowsza*, w: *Mazowsze. Tradycja i współczesność*, Warszawa 1999, s. 7–32.

¹⁸ J. Kazimierski, R. Kołodziejczyk, *Dzieje Mazowsza i Warszawy. Wybór źródeł*, Warszawa 1973.

¹⁹ J. Kazimierski, *Opis miasta Pułtuszka z 1728 roku, czyli konotacja kamienic i placów*, w: *Pułtusk. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu*, t. III, red. A. Gieysztor, Warszawa–Pułtusk 1997, s. 67–101.

stach i miasteczkach. Przekonywał, że dla poprawnego opracowania planów rozbudowy lub przebudowy osiedli miejskich trzeba znać ich rozplanowanie niejednokrotnie sprzed 200-300 laty. To przekonanie legło u podstaw wydanego drukiem *Katalogu dokumentacji historycznej do zagadnień gospodarczych województwa ciechanowskiego*, t. I (1983), t. II (1985).

Nie wolno zapomnieć, iż ogromny wkład Józefa Kazimierskiego w rozwój badań historycznych nad dziejami Mazowsza i Podlasia wyrażał się także w tworzeniu bazy, jaką była sieć oddziałów Archiwum Państwowego m.st. Warszawy i Województwa Warszawskiego (obecnie Archiwum Państwowego m.st. Warszawy). Nie do przecenienia jest też rola dyrektora Archiwum Państwowego m.st. Warszawy w kształtowaniu zasobu archiwalnego do dziejów regionu mazowiecko-podlaskiego, m.in. rewindykowanego z terenu Związku Radzieckiego. Kazimierski położył też ogromne zasługi w sprawie założenia placówek archiwalnych w Mławie, Siedlcach, Nowym Dworze Maz., Pułtusku, Otwocku, Górze Kalwarii, Żyrardowie, Łowiczu, a ostatnio także w Grodzisku Maz. Czynił też starania o założenie archiwum państwowego w Ostrołęce. Dzięki akceptacji dyr. Józefa Kazimierskiego część pomieszczeń archiwów terenowych (w Mławie, Żyrardowie, Siedlcach, Łowiczu, Pułtusku) stała się siedzibą Stacji Naukowych Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych Mazowieckiego Towarzystwa Kultury, a często także siedzibą miejscowych towarzystw regionalnych.

Kazimierski jest autorem i realizatorem koncepcji wzajemnie uzupełniającego się i współpracującego ze sobą na Mazowszu trójkąta placówek: archiwum państwowe – biblioteka – muzeum. Dzięki tej inspiracji i umiejętnej koordynacji działań dyr. Józefa Kazimierskiego następowała konsolidacja lokalnych środowisk regionalistów na rzecz podejmowania badań naukowych, organizowania odczytów, konferencji popularnonaukowych, wystaw, wydawania drukiem publikacji na temat dziejów mazowieckiego i podlaskiego regionu.

Dyrektor Józef Kazimierski położył ogromne zasługi dla utworzenia Oddziału Archiwum Państwowego m.st. Warszawy w Pułtusku, miejscowej Stacji Naukowej MOBN, pomagał pułtuskim regionalistom w realizacji wielu ambitnych przedsięwzięć. W konsekwencji stworzyło to korzystny grunt dla utworzenia w 1994 r. w Pułtusku Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor, obecnie jednej z najlepszych humanistycznych uczelni niepaństwowych na Mazowszu, a nawet w Polsce²⁰.

W 20. rocznicę śmierci Stanisława Herbsta z inicjatywy dyr. Józefa Kazimierskiego zorganizowano uroczysty wieczór wspomnień – z udziałem szerokiego grona znanych historyków, kolegów, współpracowników i uczniów – dla uczczenia pamięci tego znakomitego historyka i regionalisty. Teksty wspomnień zostały opublikowane w tomiku *Stanisław Herbst. Historyk i regionalista (12 lipca 1907 – 24 czerwca 1973)* pod redakcją Józefa Kazimierskiego (Warszawa 1996). Jest to najlepsza spleta długu wdzięczności dla wybitnego uczonego, tak bardzo zaangażowanego w działalność społeczną na rzecz Mazowsza.

²⁰ J. Kazimierski, *Archiwum Państwowe w Pułtusku w latach 1973–2000*, w: *Pułtusk. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu*, t. IV, red. H. Samsonowicz, Pułtusk 2000, s. 155–174. Wyższe uczelnie o profilu humanistycznym powstały także w Siedlcach, Łowiczu i Płocku.

Prof. dr. hab. Józef Kazimierski bardzo bolał nad coraz częstszym dezawuowaniem roli Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych im. Stanisława Herbsta, działającego w strukturach Mazowieckiego Towarzystwa Kultury, niepokoiła go też przerwa w wydawaniu „Rocznika Mazowieckiego”.

Prof. Józef Kazimierski – wraz z prof. Benonem Dymkiem – stał się animatorem powołania nowego, samodzielnego towarzystwa naukowego, które nawiązywałoby do najlepszych tradycji badań naukowych na Mazowszu i Podlasiu. 27 września 1995 r. zostało zarejestrowane Mazowieckie Towarzystwo Naukowe. Jego prezesem został prof. dr. hab. Józef Kazimierski, wiceprezesami: prof. dr. hab. Benon Dymek i prof. dr. hab. Witold Rakowski. Siedzibą Mazowieckiego Towarzystwa Naukowego zostało Archiwum Państwowe m.st. Warszawy²¹. Jednym z najważniejszych zadań MTN stało się wznowienie „Rocznika Mazowieckiego”, który został organem towarzystwa. Począwszy od t. X „Rocznika Mazowieckiego” funkcję przewodniczącego jego kolegium redakcyjnego pełni prof. Józef Kazimierski. W tomie tym podsumował on dotychczasowe badania historyczne nad Mazowszem i Podlasiem na przestrzeni ostatnich 30 lat. Przedstawił zarówno osiągnięcia, jak też nowe wyzwania stojące przed historykami Mazowsza, wynikające z braku dotychczasowych rzetelnych badań m.in. nad strukturami podziemnego państwa polskiego na Mazowszu podczas II wojny światowej oraz z okresu Polski Ludowej²².

Prof. Józef Kazimierski sam przystąpił do wydania źródeł archiwalnych dotyczących dziejów ludności żydowskiej w Warszawie w latach 1939–1943. Przygotowane przez niego do druku 3-tomowe wydawnictwo źródłowe uwzględniało także losy mazowieckich Żydów przymusowo przesiedlonych w latach 1940–1941 przez Niemców do getta warszawskiego²³.

Realizację kolejnych ambitnych planów wybitnego regionalisty uniemożliwia ciężka i długa choroba. Ogromny wkład prof. Józefa Kazimierskiego w rozwój nauki historycznej na Mazowszu i Podlasiu na stałe pozostanie w ogólnym dorobku naukowym dla obecnego i następnych pokoleń mieszkańców tego regionu. Dla młodych badaczy Mazowsza i Podlasia Józef Kazimierski jest wzorem pracowitości, ofiarności i zaangażowania w działalność naukową i społeczną, wzorem godnym naśladowania.

²¹ J. Kazimierski, *Sprawozdanie z działalności Mazowieckiego Towarzystwa Naukowego w latach 1995–2000*, „Rocznik Mazowiecki” 2000, s. 289–293.

²² J. Kazimierski, *Badania historyczne nad Mazowszem i Podlasiem Nadbużańskim (1965–1995). Stan i potrzeby*, „Rocznik Mazowiecki” 1998, s. 11–19.

²³ *Ludność żydowska w Warszawie w latach 1939–1943. Życie – walka – zagłada*, oprac. i przygotował do druku J. Kazimierski.